

Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun *Yaban* romanını konu alan bu kitap, yalnızca bir edebi inceleme değil; aynı zamanda Türkiye'nin kültürel, siyasi ve entelektüel tarihine açılan çok katmanlı bir sorgulama. Romanın tefrikasından kitaba, Almanca ve İtalyanca tercümelerden edebi polemiklere, dil krizinden temsil tartışmalarına uzanan bu çalışma, *Yaban*'ın yüz yıla yayılan serüvenini inceliyor.

Okumadan hakkında konuşanlardan, onu bir propaganda aracı olarak görenlere kadar *Yaban*'ı kendine dert edinenlerin de izini süren bu kitap, geçmişle bugünü, edebiyatla ideolojiyi, metinle bağlamı ustalıkla ilişkilendiriyor.

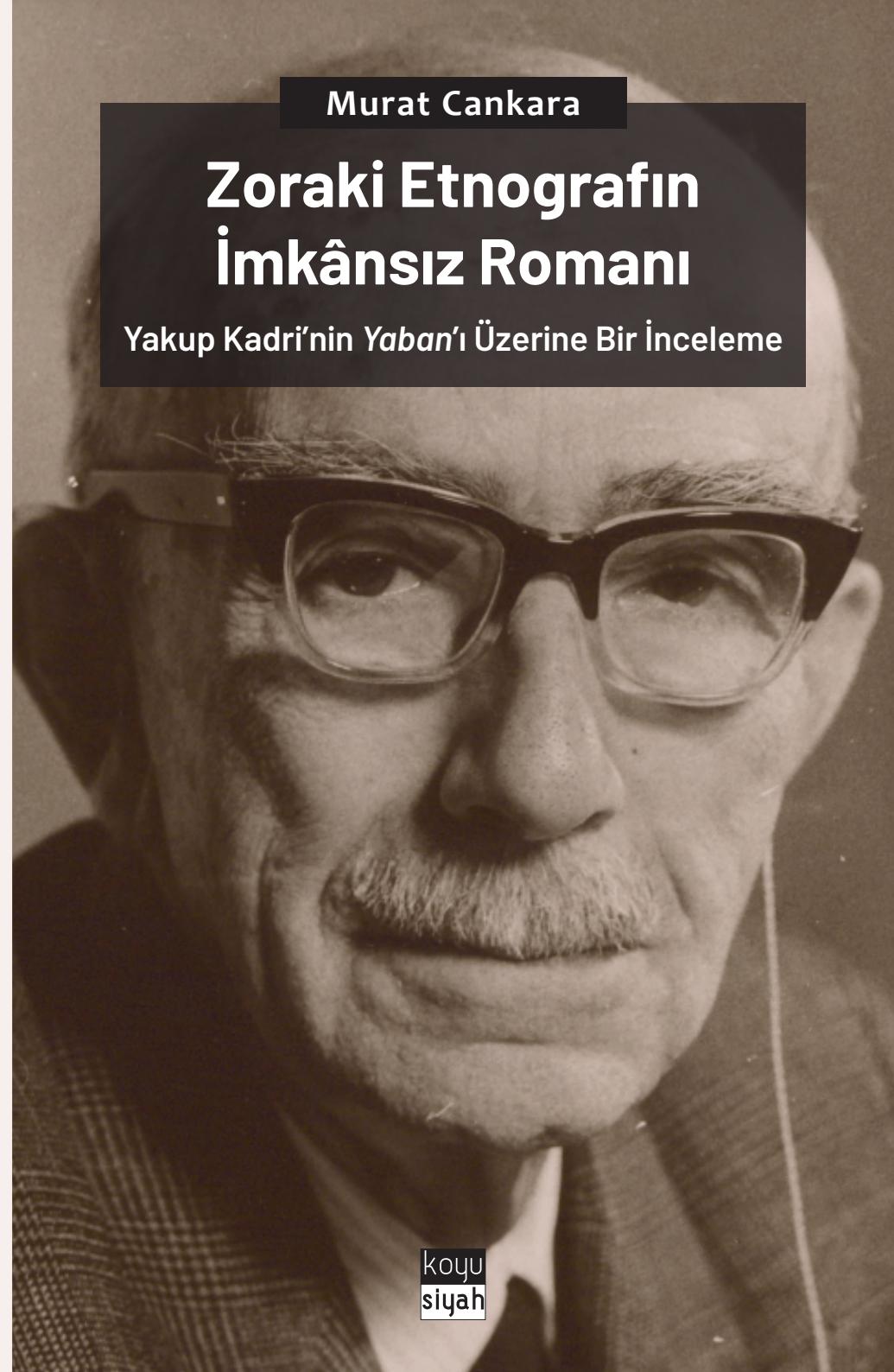
Yaban'ın şahdamarına dokunmak isteyenler için vazgeçilmez bir rehber.

Murat Cankara

Zoraki Etnografin İmkânsız Romanı

Yakup Kadri'nin *Yaban*'ı Üzerine Bir İnceleme

Murat Cankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tiyatro Bölümü'nden 2001 yılında mezun oldu. Türk edebiyatı alanındaki yüksek lisans derecesini 2004 yılında Bilkent Üniversitesi'nden, doktorasını ise 2011 yılında yine aynı üniversiteden aldı. "İmparatorluk ve Roman: Ermeni Harfli Türkçe Romanları Osmanlı-Türk Edebiyat Tarih yazımında Konumlandırmak" başlıklı doktora tezinde, Ermeni harfleriyle Türkçe yayımlanmış ilk romanları ele aldı. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Cankara, modern Osmanlı kültürü ve edebiyatı, Osmanlı/Türk tarih yazımı, tiyatro edebiyatı, komedi ve mizah, Türkçenin toplumsal tarihi, yazı sistemleri, dil ve şiddet konularıyla ilgilenmektedir.

Koyusiyah | edebiyat
Yayın no: 44

Zoraki Etnografin İmkânsız Romanı: Yakup Kadri'nin Yaban'ı Üzerine Bir İnceleme
© Murat Cankara

ISBN: 978-625-95683-4-8
1. Basım: Ekim 2025

Yayına Hazırlayan: Erdoğan Boz
Kapak ve Sayfa Tasarımı: Koyusiyah Yayıncılık

Baskı: Pratik Dijital Basım Yayın – Ankara
Sertifika no: 75125

© Koyusiyah Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için kaynak gösterilerek yapılacak kısa alıntılar dışında yayınevinin yazılı izni olmadan hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Koyusiyah Yayıncılık | Sertifika no: 40160
Kocatepe Mh. Hatay Sk. No: 20/2 Çankaya – ANKARA
Tel: 0 541 912 95 15
www.koyusiyahkitap.com | bilgi@koyusiyahkitap.com

Zoraki Etnografin İmkânsız Romanı
Yakup Kadri'nin *Yaban*'ı Üzerine Bir İnceleme

Murat Cankara

koyu
siyah

*kelimeleri yitiren anneme,
her şeyi hatırlayan babama*

İçindekiler

Giriş – Keşke Tek Meselemiz Eşeğin Geviş Getirmesi Olsaydı	9
Bölüm 1 – 1931-1934: <i>Yaban</i> Nasıl <i>Yaban</i> Oldu?	23
Bölüm 2 – Unutuluştan Hatırlanmaya: Misak-ı Milli Sınırları Dışında <i>Yaban</i>	59
Bölüm 3 – Fay Hattı Kırılıyor: “Kalk İstedğin Yere Git, e mi Benim Sahte Robenson’um!”	83
Bölüm 4 – Tefrikadan Günümüze: Yakup Kadri’nin En İmkânsız Romani, <i>Yaban</i>	137
Sonuç – Bir Köy Var, Bilirim, Anlatamirim	175
Kaynaklar	183

Giriş

Keşke Tek Meselemiz Eşeğin Geviş Getirmesi Olsaydı

80'lerin sonunda İzmir'de bir ortaokulda *Yaban*'ı sınıfta baştan sona yüksek sesle okuduğumuzu hatırlıyorum. Kaç ders sürmüştü, bana hangi parçalar denk gelmişti, hocamız sırayı ve ne kadar okunacağını nasıl belirliyordu? Bunlar yok. Bende romanın 1970 tarihli Remzi Kitabevi baskısı vardı. Annem almış olmalı. O yıllarda romanı İletişim Yayınları basmaya başlamıştı ancak bilhassa semt kitapçılarında muhtemelen Remzi'nin son baskıları da bulunuyordu. İkinci el olduğunu sanmıyorum. Naylon kabı hâlâ duruyor. 2000'lerin başında bir yüksek lisans öğrencisi olarak Yakup Kadri yeniden karşıma çıktı. *Ankara*'yla *Sodom ve Gomora*'yı okudum; sevdim de. Yazar kıvraklığı denen şey her neyse, işte o vardı Yakup Kadri'de. Sonra yıllarca yollarımız bir daha kesişmedi. Ta ki 2019 yılında, meslektaşım Yalçın Çakmak, bir diğer meslektaşım Özge Dikmen'le birlikte bir kitap yayıma hazırladıklarını söyleyip beni de bir bölüm yazmaya davet edene kadar. Normalde, eserlerini iyi bilmediğim bir yazar konusunda bu tür bir davete çekinceyle yaklaşırım. Hem daveti yapan meslektaşımın duyduğum güvenden hem sürenin yeterliliği konusunda güvence aldığımdan hem de bunu yazarın külliyatını

“devirmek” için fırsat bildiğimden, kabul ettim. Kitaplığı tarayıp eksikliği gediği tamamladıktan sonra sıra işin en zevkli kısmına geldi: bir konu bulmaya. Gerçi genelde bana “tiyatro” ya da “Ermeniler” hakkında yazmam teklif edilir ya da kibarca bu konularda yazabileceğim söylenir ama bu kez serbesttim. Külliyyatı baştan sona not alarak okurken, eskiden örtük şimdilerde açık takıntım olan “dil” konusunda hiç ummadığım bir malzemeye karşılaştım. Ama biraz da aç gözlülükten, hep dağınık dağınıktı notlarım. *Yaban*’la başlamamış, onu daha önce okuduğum için sona bırakmıştım. Mesleki deformasyonum romanı okurken kendini gösterdi. Yıllarca ekmeğini metin düzelterek kazanmış biri olarak okuduğum her satırda bir sorun, bir tuhaflık, bir tutarsızlık görüyordum. Bursa Nilüfer Belediyesi’nin davetlisi olarak katıldığım bir sempozyumun dinleyicileri arasındaki yaşlı beyefendinin deyişiyle, metni “didik didik” etmeye başladım. Pandemi nedeniyle kütüphanelere gidemiyor, bazı kaynaklara ulaşamıyordum. Belki biraz da bundan, kaynaklara erişemedikçe metne dönüyor, yeniden bakıyordum. Bir yandan metnin edinebildiğim tüm baskılarını karşılaştırıyor, bir yandan da romanın zamanında ne kadar tartışma yarattığını fark ederek ikinci el kaynakları bulup getirtmeye çalışıyordum. Neticede, elimdeki notlar yüzlerce sayfaya, Excel listeleri yüzlerce satıra ulaştı. Kitap bir şekilde 2022 yılında yayımlandı: *Huzursuz Bir Ruhun Panoraması: Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Edebiyat ve Düşünce Dünyası*.¹ Dolayısıyla, eksikleri ve gedikleriyle, makale de: “Yabanın Dilleri: Habil, Kabil, Babil Üçgeninde Yakup Kadri”. Kitabın yayımlanmasının ardından, ulaşamadığım kaynakların çoğuna ulaşma şansına eriştim. Demek ki altı yıl olmuş. Üstelik sayı ve kaliteleri gittikçe artan çevrimiçi

1 Yalçın Çakmak ve Özge Dikmen, ed. *Huzursuz Bir Ruhun Panoraması: Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Edebiyat ve Düşünce Dünyası* (İletişim Yayınları, 2022).

sürelî yayın arşivleri de işimi kolaylaştırdı. Bu kitap söz konusu makaleden ilhamla yazılmakla birlikte, son altı yılın bence hâlâ bitmemiş ürünüdür.

Söz konusu makalede *Yaban*'a yeni bir okuma önerisi getirmiş, dil sorunundan yola çıkarak metni Habil-Kabil hikâyesi olarak okumanın imkânlarına değinmiştim. Bu kitapta ise makalede değinerek geçtiğim bazı noktaları ayrıntılandıracağım. İlk bölümde, romanın tefrika edilişinin hemen ardından çıkan yazıları değerlendiriyorum. Kabaca söylersek, 1933-1934 yıllarının gazete ve sürelî yayınlarında *Yaban* hakkında çıkan belli başlı tanıtım ve eleştiri yazılarını ele alıyor, romanın nasıl konumlandırılmaya çalışıldığını inceliyorum. İkinci bölümde, *Yaban*'ın 1939 yılında Almancaya tercümesinin izini sürüyor ve İtalyancaya tercümesine değiniyorum. Burada romanın Almanca basımındaki önsözü ve akabinde gazetelerle dergilerde çıkan değerlendirmeleri yakın okuyarak *Yaban*'ın Batı'da nasıl alımlandığını anlamaya çalışıyorum. Üçüncü bölümün konusu, *Yaban*'ın Almancaya tercümesinin Türkiye'de yarattığı tartışmadır. Yine sürelî yayınlardaki makale ve söyleşilerden hareketle, Türk münevverinin bu roman konusunda nasıl iki kampa ayrıldığını, adeta bir fay kırığının iki tarafında karşı karşıya geldiğini göstermeye çalışıyorum. Biraz da magazin ve amatör detektiflik var işin içinde. Kitabın ilk üç bölümü, bol alıntının kullanıldığı, ağırlıklı olarak betimleyici bölümler. Birlikte değerlendirildiklerinde, bu üç bölümde, *Yaban*'ın, gazetede tefrika edilişinden 1942'de ikinci kez kitap olarak yayımlanıncaya kadar, yani yaklaşık on yıllık macerasını genel hatlarıyla ele almayı deniyorum. Belli kırılma anlarını ön plana çıkaran bu tarihçeyi kabaca şöyle özetlemek mümkün: 1931 (tefrika), 1932-33 (kitap olarak ilk baskı ve ilk tepkiler), 1934 (Yakup Kadri'nin memleketten gidişi ve gündemden düşmesi), 1939-40 (romanın Almancaya tercümesi ve yazarına karşı başlatılan linç

kampanyası), 1940-1941 (Yakup Kadri'ye gelen *Vatan*'da yazma teklifi ve başta Ahmet Emin Yalman olmak üzere yazara gelen destek), 1942 (CHP'nin roman mükâfatında "ikincilik" ve romanın yeni baskısı). Şüphesiz, *Yaban*'ın hikâyesi burada bitmez ve elbette bu on yılı basitleştirmek pahasına belli noktaları öne çıkardım. Keza, burada birleştirdiğim noktalardan farklı noktalar birleştirilerek başka bir kurgu da yapılabilir rahatlıkla. Zaten tarihçiliğin güzel yanlarından biri de bu değil mi? Öte yandan, bu kırılma noktaları üzerinden baktığımızda ortaya çıkan hikâyenin de yalnızca edebiyat tarihi ve eleştirisi değil, Türkiye'nin entelektüel ve siyasi tarihi bakımından da önemli ve semptomatik olduğu kanaatindeyim. Mustafa Kemal'in ölümünün ardından Cumhuriyet'in kurucu kadrolarının önde gelen bir figürünün romanı etrafında hararetli bir tartışma patlak vermesi manidardır. Üstelik *Yaban* yalnızca Türk münevverini bir fayın iki yanında karşı karşıya getirmesi bakımından cumhuriyet tarihimizin ilk edebi polemiklerinden biri olmakla kalmaz, uluslararası siyaset ve edebiyat arasındaki ilişkiler bakımından da son derece ilginç bir "vaka"dır. Dördüncü ve son bölümde, *Yaban*'daki dil krizinin ayrıntılarına giriyorum. Bir yandan romanın tefrika edilişinden günümüze farklı baskılarını karşılaştırırken diğer yandan da romandaki dilsel tutarsızlığın nedenlerini anlamaya çalıştığım bir bölüm bu. Bol alıntılı, tablolu ve sonuçları açısından –tıpkı Yakup Kadri için söylenegeldiği gibi– biraz "bedbin" bir bölüm. Zira *Yaban* üzerinden bir semptoma; yazarından okuruna, eleştirmeninden yayıncısına, hepimizi içine alan bir dil duyarsızlığına işaret etmeye çalışıyorum kitabın bu son bölümünde.

Peki nasıl bir çalışma elinizdeki? Bir yanıyla edebiyat tarihçiliği söz konusu burada. Bir romanın biyografisinin bir kısmını yazmaya çalışıyorum. Öte yandan "çeviri çalışmaları", "edebiyat sosyolojisi" gibi alanlara da göz kırıyor. Her

ne kadar Türkiye’de karşılaştırmalı edebiyattan anlaşılan genellikle iki ulusal edebiyattan birer yazar ya da eserin yan yana okunmasıysa da, özü itibarı ile karşılaştırmalı edebiyatın ruhuna uygun bir çalışma. Zira disiplinlerin sınırlarını aşma, siyasete girme, ulus ötesine geçme cüretini gösteriyor. Kimileri nereye koyacağını bilemediği için “kültürel çalışmalar” etiketini yapıştırarak kapının önüne de koyabilir. Türk dili edebiyatının mümtaz bir yazarının kanonik bir metni üzerine bir tür monografi çalışması olması onun bu alanda bir çalışma sayılmasına yeter mi? Bilemiyorum. Öte yandan, nasıl bir yöntem uygulamaya çalıştığımı biliyorum. Tarihselliği ciddiye alan, metni tarihsel bağlamından koparmamaya çabalayan bir çalışma olmasına özen gösterdim. Edebiyat ve tiyatro formasyonlarımdan gelen yakın okuma alışkanlığını da mümkün mertebe kullanmaya gayret ettiğimi söyleyebilirim. Hatta yer yer, *Yaban*’ın anlam dehlizlerindeki çelişkilerin peşinde koşarken, yapı-söküme yaklaştığım bile iddia edilebilir.² Ancak benim için hepsinden önemlisi; yanıt vermekten çok soru soran, düşünmeye kışkırtan, çözümlemeden ziyade yorumlamaya ve karşılaştırmaya yatkın, alışıldık bağlantıların dışında bağlantılar kurmaya hevesli, her fırsatta geçmişle günümüzü ilişkilendirmek isteyen, yazarın ve eleştirmenlerin işaret ettiği yönlerden farklı bir yöne gitmeye can atan bir metin olması için harcadığım emektir. Kitabın kusur ve eksikliklerinin de bu gözle değerlendirilmesini temenni ederim.

Geçtiğimiz on yıl, *Yaban*’ı bu kitapta ele alış şeklimi doğrudan ilgilendiren bazı konularda dikkate değer ve umut vaat eden bir hareketlilik oldu. Bunlardan ilki, tefrika çalışmalarındaki gözle görülür serpilmedir. Süreli yayın arşivlerinin

2 Örneğin bu kitabı, Nergis Ertürk’ün Türkçeye geçtiğimiz yıllarda tercüme edilen çalışması bağlamında düşünmek ilginç olabilir: Nergis Ertürk, *Türkiye’de Gramatoloji ve Edebi Modernlik*, çev. Merve Tabur (İletişim Yayınları, 2018).

dijital ortamda erişime açılması ve bilhassa kütüphanelerin tozlu sayfalarındansa klavye başında çalışmaya meyilli genç kuşak araştırmacılar için daha kolay erişilebilir hâle gelmesi bunda etkili olmuştur. Bu serpilme sürecinin en kapsamlı sonuçlarından biri, meslektaşlarım Ali Serdar ve Reyhan Tutumlu'nun yürüttükleri “Türk Edebiyatında Tefrika Tarihi (1831-1938)” başlıklı TÜBİTAK projesi olmuştur.³ Benim de araştırmacıları arasında bulunmaktan mutluluk duyduğum bu projenin somut çıktılarından biri, süreli yayınların sayfalarında kalmış, unutulup gitmiş bazı romanların yayıma hazırlanıp ilk kez okurların dikkatine sunulmasıydı.⁴ Tefrika çalışmalarının somut çıktılarından bir diğeri de, H. Harika Durgun'un yayıma hazırladığı makaleler derlemesidir.⁵ Makalelerde, aralarında Yakup Kadri'nin de bulunduğu, Türk edebiyatının önemli yazarlarının eserlerinin tefrikadan romana dönüşüm süreçleri ayrıntılarıyla ele alınıyor, tefrika edilen metinlerle sonrasında yayımlanan romanlar karşılaştırılıyor. Gerek yukarıda değindiğim projenin çıktıları gerek bu kitap, çalışacak konu arayan genç kuşak araştırmacılar için yol gösterici olma potansiyeline sahip. Örneğin bu derlemedeki makalesinde, Özlem Nemutlu, benim burada *Yaban*'a baktığı gibi *Hüküm Gecesi*'ni ele alarak şu sonuca varır:

Tuhaf ve anlaşılmaz olan, Yakup Kadri'nin kitaplarının varisi durumunda olan ve bütün yayın haklarını elinde bulunduran İletişim Yayınları'nın, yazarın onca titizliğini yakından bilmelerine rağmen hatalarla dolu baskıları niçin yayımlamaya devam ettikleridir. Netice itibarıyla Yakup Kadri'yi romanları içerisinde en iyi yansıttığını düşündüğümüz *Hüküm*

3 Projenin ayrıntılarına şu sayfadan ulaşılabilir: <https://tefrikaroman.ozyegin.edu.tr/>

4 Koç Üniversitesi Yayınları “Tefrika Dizisi” başlığı altında, bu proje kapsamında yayıma hazırlanan ondan fazla tefrika romanı yayımlamıştır.

5 H. Harika Durgun, ed. *Tefrikadan Kitaba: Romanın Yayın Serüveni* (Dergâh Yayınları, 2024).

Gecesi'nin Arap harfli baskısından okunmasının ve onun günümüz harflerine aktarılarak yayımlanmasının çok daha sağlıklı olacağı kanaatindeyiz. Bu hüküm, sadece *Hüküm Gecesi* için değil, Yakup Kadri'nin bütün romanları ve hikâyeleri için de geçerlidir.⁶

Elinizdeki kitabın hedeflerinden biri, en azından *Yaban* için, meselenin daha karmaşık olduğunu, Yakup Kadri'nin o kadar da titiz olmadığını, olsa bile koşulların onu hataya zorladığını göstermek ve bunun nedenlerine eğilmektir.

Yalnızca tefrikalar değil, Yakup Kadri çalışmaları bakımından da verimli oldu geçtiğimiz on yıl. Yukarıda değindiğim, Yalçın Çakmak ve Özge Dikmen'in hazırladıkları hacimli derleme bunun ilk örneği sayılabilir. Başlığından da anlaşıldığı üzere, kitap, yalnız edebiyat değil, tarih ve siyaset bilimi gibi alanlara da açılan disiplinlerarası bir derlemedir. Bu derlemeden bir yıl sonra, bu kez meslektaşlarım Didem Ardalı Büyükarman ve Seval Şahin'in hazırladıkları *Yakup Kadri Karaosmanoğlu* kitabı, T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından büyük boy ve ciltli bir prestij kitap olarak yayımlandı. Bilhassa Ayşe Sibel Erol'un bu derlemedeki "Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve *Yaban*" yazısı son yıllarda roman üzerine yayımlanan en kapsamlı yazılardandır.⁷ Gerek sorduğu sorular gerekse kullandığı bazı kaynaklar bakımından bu kitabın ilgi alanına fazlasıyla giren hatta yer yer onunla örtüşen bu makale üzerinde daha uzun durabilmek isterdim ancak maalesef kaynağa eriştiğimde bu kitabın ilgili bölümleri çoktan tamamlanmış ve çeşitli vesilelerle sunulmuştu. İleride bu eksikliği giderebileceğimi umuyorum.

6 Özlem Nemutlu, "Bir Zoraki Diplomat Romanı: Hüküm Gecesi," *Tefrikadan Kitaba: Romanın Serüveni* içinde, yay. haz. H. Harika Durgun (Dergâh Yayınları, 2024), 224.

7 Ayşe Sibel Erol, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve *Yaban*," *Yakup Kadri Karaosmanoğlu* içinde, yay. haz. Didem Ardalı Büyükarman ve Seval Şahin (T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2023).

Büyükarman ve Şahin'in derledikleri bu önemli kaynaktan bir yıl sonra, 24-25 Aralık 2022'de, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi'nde "Vefatının 50. Yılında Yakup Kadri Karaosmanoğlu Sempozyumu" düzenlendi. Meslektaşlarım Seval Şahin ve Mesut Koçak'ın nazik davetleri üzerine, bu kitapta kullandığım malzemenin bir kısmını orada sundum. Üçüncü ve son olarak, "yeni nesil" bağımsız okumalardan söz etmekte yarar var. Bu kitapta, *Yaban* hakkında Cumhuriyet'imizin ikinci on yılından kalma onlarca yorum okuyacaksınız. Bu yorumların dile getirildiği metinlerde, satır aralarında çok önemli tespitler bulunmakla birlikte, konu dönüp dolaşıp köylünün temsili, dolayısıyla romanın gerçeklikle ilişkisi meselesine gelir. Diğer bir deyişle, metne, memleketimizde de dünyanın geri kalanında olduğu gibi aşağı yukarı 19. yüzyılın sonlarında şekillenen bir "gerçekçilik" takıntısıyla bakılır, gerçekliğin romanda karşılığını bulması da bulmaması da okurda ve eleştirmende ayrı öfke yaratır. Öte yandan, burada "yeni nesil" okumalar olarak adlandırdığım çalışmalarda, metnin bu dar çerçeveden çıkarılmasına yönelik çok kıymetli bir çaba var. Süha Oğuzertem'in *Sodom ve Gomore* okuması, bu yeni nesil çalışmaların öncülerinden biridir kanaatimce.⁸ Keza Ali Serdar'ın onun danışmanlığında yazdığı yüksek lisans tezi de bu çerçevede değerlendirilmeli.⁹ İki çalışmada da, psikanalizin imkânlarından yararlanılarak, Yakup Kadri'nin eserlerine yönelik alışık olmadığımız bazı tespitlerde bulunulur. Onların psikanalizin kavramlarını kullanarak yazar ve karakterlerine yaptığını, Erol Köroğlu, yine aynı dönemde, Yakup Kadri'nin tarihle kurduğu ilişki

8 Süha Oğuzertem, "Karakterin Sıfır Derecesi: *Sodom ve Gomore*'de Aşk, Ahlak ve Millilik," *Pasaj* 4-5 (2007).

9 Ali Serdar, "Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Romanlarında Cinsellik," yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, 2002).

için yapar.¹⁰ Elbette yazar hakkında onlarca yıldır yazılmaktadır ve bu yazılarda çok önemli tespitler mevcuttur. Ancak bu tespitler hep satır aralarında kalır ve asıl çerçeve değişmez. Ahmet Celâl’de bir tuhafılık teşhis edilse bile, buna değinilip geçilir, asıl meseleye yani onun Türk köylüsüne, Anadolu’ya, halkına tepeden bakışına dönülür. Oysa 2000’lerin ilk on yılında yapılmış bu üç çalışmanın ayırt edici yanı, sadece ayrıntılarda değil, çalışmaların bütününde klasik çerçevenin dışına çıkmış olmaları ve yazarla eserini yeni bir bakış açısıyla değerlendirmeleridir. Burada artık Milli Edebiyatın büyük yazarı, Cumhuriyet’in kurucu kadrolarının mümtaz şahsiyeti Yakup Kadri’nin eserinin övgüyle karışık çözümlemesi değil, onun bir tür yapı-sökümü ve açıktan eleştirisi söz konusudur. Bu yaklaşımının ardının geldiğini, etkisinin bugüne uzandığını görmek de sevindiricidir. Örneğin Münire Kevser Baş, yazarın romanlarını Mikhail Bakhtin’in çokseslilik kavramından hareketle inceleyerek onun tek sesli bir roman dünyası inşa ettiğini, dolayısıyla da onun romanlarını, klasik tabirle, sosyal gerçekliğin yansıması olarak okumanın sorunlu olduğunu öne sürer.¹¹ Deniz Depe, *Yaban*’ı Don Kişot bağlamında okuyarak metni yorumlar.¹² Burada söz konusu olan, pek çok makalede yapılageldiği gibi ayrıntıların dökümünün verilerek metnin çözümlenmesi ya da malumun ilanı değil, metnin yorumlanarak zenginleştirilmesidir. Şerif Eskin ise İnkılâp Edebiyatı kavramı üzerine monografisini Ahmet Celâl’le açar. Kitapta

10 Erol Köroğlu, “Mahzendeki Geçmiş: Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Romanları’nda Birinci Dünya Savaşı,” *Victoria R. Holbrook’a Armağan* içinde, yay. haz. Özgen Felek ve Walter G. Andrews (Kanat Yayınları, 2006).

11 Münire Kevser Baş, “Yakup Kadri’nin Romanlarını ‘Sosyal Kronik’ Olarak Okumak Mümkün müdür?,” *Turkish Studies* 8, no. 1 (2013).

12 Deniz Depe, “Dulcinea için Yas: *Yaban*,” *Huzursuz Bir Ruhun Panoraması: Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun Edebiyat ve Düşünce Dünyası* içinde, yay. haz. Yalçın Çakmak ve Özge Dikmen (İletişim Yayınları, 2022).

Yaban kültürel, tarihsel ve siyasal bir sürecin kavranmasında anahtar metin işlevi görür.¹³

Keşke burada “yeni nesil” okumaların hepsine yer vermem mümkün olsaydı. Üstelik, son yıllar, yukarıda da belirttiğim üzere, Yakup Kadri çalışmaları açısından o kadar bereketli ki hepsini layıkıyla değerlendirme imkânım yok. Bilhassa bu kitabın şekillenme sürecinin nihai aşaması olan son iki-üç yıl için geçerli bu durum. Bununla birlikte her geçen gün yeni ve dikkate değer bakış açılarının ortaya çıkıyor olması sevindiricidir. Elbette tüm bu iddialara ve okumalara katıldığımı söylemiyorum. Ancak edebiyat söz konusu olduğunda, olması gereken bu değil midir? Aksi hâlde yazarları ve yapıtları öldürür, en iyi ihtimalle test kitaplarında, zorunlu okuma listelerinde ve korsan baskılarda yaşatırız.

Bu bahsi sonlandırmadan önce, kitabın ikinci bölümünde değindiğim bir projeden burada da söz etmek istiyorum. Bu kitaba kaynaklık eden makalem yayımlandıktan sonra, meslektaşım Lea Nocera, EUME bursiyeri olarak Berlin’de “Editorial Politics and Choices: The Translation of Yakup Kadri’s novel *Yaban* (The Stranger) in Nazi-Fascist Europe” başlıklı bir projeye başladı.¹⁴ Bu kitapta da atıfta bulunduğum bir makalesi hariç projenin başka bir çıktısına erişim şansım ne yazık ki olmadı. Oysa olsaydı, bu kitabın ikinci bölümünün yazılmasına hiç gerek olmayabilirdi. Şimdilik, el yordamıyla da olsa, onun çok daha iyi şekilde kapatabileceğinden emin olduğum bu açığı kendim kapatmaya çalıştım.

13 Şerif Eskin, *İnkılâp Edebiyatı: Türkiye’de Uluslaşma, Kültürel İnşa Seferberliği ve Edebiyat* (Dergâh Yayınları, 2023).

14 Lea Nocera, “Uno straniero in Terra matrigna: La traduzione italiana del romanzo *Yaban* di Yakup Kadri Karaosmanoğlu,” *Riflessi e ombre nel Mar Bianco: Scambi e interazioni tra Europa, Impero ottomano e Turchia* içinde, yay. haz. Matthias Kappler (Edizioni Ca’Foscari, 2023). Projeye ise şu sayfadan ulaşılabilir: <https://www.eume-berlin.de/fellows/vita/2023-2024/lea-nocera>

Okumakta olduğunuz bu kitap, hepsinin hakkını burada veremesem de, böyle bir birikime eklemleniyor, ona katkıda bulunmayı amaçlıyor. Üstelik eksikliklerinin –en azından bir bölümünün– de farkındayım. *Yaban*’ın Almanca ve İtalyanca tercümeleriyle karşılaştırmalı yakın okumasını, bunu benden daha iyi yapabilecek meslektaşlarıma bırakmak zorundayım. Burada okuru daha fazla bunaltmamak için değinemediğim bazı gazete ve dergi yazılarını, romanın TRT için çekilen film uyarlamasını ve İletişim Yayınları için kaleme aldığım makaledeki Habil-Kabil yorumu üzerinden Türkiye’ye dair toplumsal/kültürel yorum denemesini, eğer koşullar elverirse, genişletilmiş bir ikinci baskıya ya da yeni bir kitaba havale etmeliyim. Tekrarlar, kaçınılmaz olarak iç içe geçen sınıflandırmalar, çok küçük bir iki istisna dışında imlasına hiç dokunulmayıp bütün tutarsızlık ve hatalarıyla paylaştığım alıntılar için okurun affına sığınyorum. Umarım, en azından, hataları doğru aktarabilmişimdir.

Bu çalışmanın çok küçük bir parçasını, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi’nin yukarıda andığım sempozyumundan önce de iki kere sunma fırsatım oldu. Önce 22 Aralık 2022’de, meslektaşım Nazlı İpek Hünler’in düzenlediği, Tarih Vakfı’nın “Vangelis Kechriotis Perşembe Konuşmaları”nın konuğu oldum.¹⁵ Daha sonra, 17-18 Kasım 2023’te, meslektaşım Erol Köroğlu’nun Bursa Nilüfer Belediyesi için düzenlediği “Edebiyat Savaşta: Kurtuluş Savaşı Romanları ve Başlıca Yazarları” başlıklı sempozyumda yine *Yaban* hakkında konuştum. Bu vesileyle hem bu etkinlikleri düzenleyenlere beni davet ettikleri hem de katılımcı ve dinleyicilere soru ve yorumları için teşekkür ederim. Hazır teşekkür demişken, birkaç kişi ve kurumdan daha söz etmeliyim. Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi’ndeki mesai arkadaşlarım ve öğrencilerime bu

15 Bu uzun konuşmanın Youtube kaydına Ekim 2025 itibarıyla ne yazık ki ulaşılammaktadır.

süreçteki hoşgörülerini için, çalışmamın bir kısmını gayri-resmî bir ortamda dinleyen Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ndeki meslektaşlarıma yorum ve önerileri için müteşekkirim. Çalışma arkadaşım Metin Atmaca'ya beni Fırat Sözeri'yle buluşturduğu, Fırat'a da beni bu kitabın yayıncısı meslektaşım Erdoğan Boz'la tanıştırdığı için ayrıca teşekkürlerimi sunarım. Erdoğan Boz sıkışık bir takvimde kitabı özveriyle yayıma hazırladığı için minnettarım. Son olarak da bu kitabın asıl kahramanları var: Melis Cankara, Suphi Öztaş ve Tuğçe Bahadır Cankara. Onların destek ve çabaları olmasa bu işi beceremezdim. Net.

Âdet olduğu üzere teşekkürle bitirmeyeceğim bu girişi. Kitapta odaklandığım *Yaban* üzerine tartışmaların bugün hâlâ bir şekilde devam ettiğini vurgulayarak final yapmak isterim. Edebiyatın ve edebiyat eleştirisinin ne kadar politik olduğunu gösteren çok iyi bir örnektir *Yaban*. Mesela İletişim Yayınları'ndan çıkan *Huzursuz Bir Ruhun Bir Panoraması*, kimileri tarafından, Yakup Kadri'ye, dolayısıyla da Cumhuriyet'e düşman olan “liberal”, “sivil toplumcu”, “foncu” ve daha bir sürü insanın toplanarak ürettikleri bir kitap olarak görüldü. Bunun anlaşılması için kitabın okunmasına bile gerek yoktu, birkaç isme bakmak yeterliydi. Hakkını yemeyelim, derlemeye içerleyenlerden biri, Sayıl Cengiz Gündoğdu, kitabı “didik didik” okumakla kalmayıp onun hakkındaki eleştirilerini de kitap olarak yayımladı.¹⁶ Sayın Gündoğdu, benim yazıma ayırdığı bölümde, “dil konusunda bilisiz” ve “gerici” olduğumu, Türkçe bilmediğimi, bilincimin “karışık” ve “bozuk” olduğunu, söyleyecek sözüm olmadığını, Türkçe düşünemediğimi ve biraz daha fazlasını söylüyor. Tüm bunlara itirazım yok. Olsa da ne diyebilirim ki? Eğer babam okusaydı bu yazdıklarımı, onun söylediklerinin benzerlerini –daha anlaşılır

16 Sayıl Cengiz Gündoğdu, *Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Türk Yazınında Gerçekçiliğin Temel Taşı* (İnsancıl Yayınları, 2024).

bir şekilde— söylemekle kalmaz, ihtimal ki bana çocukluğumda fiske bile vurmadiğı hâlde beni dövme de kalkardı. Sağlık olsun. Ancak Cengiz Gündoğdu’nun söylediklerinden ikisini babamın hayali tokadı gibi kolaylıkla kabul edemeyeceğim: 1) *Yaban*’ı okumadığım; 2) Türk dilinden nefret ettiğim. Bunları nereden çıkardığını gerçekten bilmek isterdim. İlkine yanıtım bu kitaptır. *Yaban*’ı muhtemelen yazarı dahil kimsenin okumadığı kadar, hatta gereksiz derecede okudum. Bununla birlikte, Sayın Gündoğdu’nun yorumlarının, kitabı yazma sürecinde tetikleyici olduğunu da belirtmem gerek. Onun kitabı, *Yaban* üzerine çıkan tartışmalar konusunda kafamın netleşmesine yardımcı oldu. Demek ki yazıyla eleştiri arasındaki bağ sandığım kadar kuvvetli değilmiş. Tıpkı okumadan *Yaban*’ı ve yazarını linç edebildiğimiz gibi eleştirmeni de bir kalemde harcayabiliyoruz. Oysa ben burada kişilerin ötesinde, hepimizi içine alan bir tür “körlük”ten, bir dil duyarsızlığından, yüz yıla yayılan bir “dikkatsizlik”ten söz ediyorum. “Bir de Türkçeyi sevmeseydik ne olurdu acaba?” demeyeceğim. Şunu diyeceğim ama: Keşke bu kadar ezberden sevmeseydik de azıcık özen gösterseydik Türkçeye, Türkçeyle yazılana. Ben bu dile, ortaokulda yüksek sesle okuduğum *Yaban*’a ve yazarına borcumu bu kitapla ödüyor ve çemberi kendimce kapatıyorum. Soran olursa, 2025 yılı itibarıyla *Yaban* ve okurları bu kitabın yazarına işte böyle göründü dersiniz. Girişin başlığı mı? Onu da sona bırakalım.

Ekim 2025

Çankaya, Ankara